

Lipoti Fakapitoa

1. Na fakatū te aoga tenei a Marylands e te Catholic Hospitaller Order of the Brothers of St John (he Matāgaluega) i Christchurch i te tauhaga 1955. Ko te Matāgaluega tenei ko hē tahi o Matāgaluega kua leva te iei o na faifekau a te Katoliko. Ko ki latou kua i loto o tenei kulupu kua takutino e ki latou kua talia te latou ola mativa, ola i he olaga māmā ma te uhitaki, ma tuku atu o latou ola ke tautua mo ki latou e faitauale ma fakaalofa. Kae meāke ko te aoga tenei ko he koga e fai ai na amio kino, feuhuakiga, hauāga fakatetino ma na hauāga fakateagaaga ki tamaiti ma te tupulaga talavoa i lalo o te taukikilaga a na felela. Ko na galuega a te Hebron Trust, i lalo o te fakahavaligia a te Matāgaluega, na kamata ite 1986. Ko te koga tenei kua nonofo ai te kau talavou kua pa foki ki tamaiti na feuhuakiga ma na hauāga fakatetino ina lima o na felela ote Matāgaluega. Ki latou na hao mai iēnei hauāga na fakatuha e ki latou te nofoaga tenei veia “ ko heoli i lalo o te lalolagi”.

2. E pa mai ki te tau fakaikuikuga o te 1980's, na kikila ai te mālō na e tū i te vaitaimi tena, ko tamaiti ma te kau talavou e hē katoatoa te malohi o te tino ma te mafaufau, e talafeagai ke kave ke fakaaoga ma fakanonofo i na fale fakapitoa iēnei ke āoga fakatahi ai ma iētahi tamaiti, na i lō te nonofo i na fale. Ko tamaiti ma te kau talavou na tuku ki lalo o te tauhiga ma te kikilaga a te aoga ko Marylands (mai te taki 6 tauhaga) ma te Hebron Trust (ko te tokalahiga ko te kau talavou, kae nae iei na tamaiti e taki 8 tauhaga te mātutua), ko ki latou iēnei nae hili te fakaalofa i te komiuniti. Ko te tokalahiga o na tama nae i lalo o te taukikilaga a Marylands ko ni tamaiti nae hē katoatoa te malohi, ko ki latou i lalo o te Hebron Trust ni tamaiti na e 'nonofo i na auāla' (street kids). Ko te tokalahiga ko ni talavou Māori, nae manakomia e ki latou te haogalēmu, ma ni koga ke fakamamalu kiei.

3. Ko te mea e mahani ai, ko na tama, nae kave ki Marylands i te talitonuga ko te nofoaga pito hili ia ona lelei mo ki latou, e katoatoa ai te latou tauhiga kae vēnā a latou akoakoga e mauā mai i na felela a St John of God, i lalo o te taukikilaga ma te puipuiga a te Atua ma te lotu Katoliko . Kae kemo ake, na matuāi hauāgia ma tuku tiaki ki latou i na lima o na tino na tuku ki ei ke puipui ma kikila fakalelei.

4. E nonofo la lava te lotu Katoliko ma na fomai ko na tamaiti ma te kau talavou e tauhi fakalelei ma e haogalēmu. Na foliga mai e veia na kehe te kikila a te Mālō ki na kautū ma na fakamoemoega o te aoga. Ko na matua kua nonofo popole ma o latou talitonuga ko Marylands ko he koga e mauā ai na itūkāigā akoakoga fou ma ko na felela e iā te ki latou te poto mahani ki te akoakoga o tamati e hē katoatoa te malohi o te tino ma te mafaufau. Ko na

Leoleo foki, ma na fale fakamahino ma iētahi fakalāpotopotoga, nae kave e ki latou na tino nae hao mai i iēnei hauāga(survivors) ki te Hebron Trust, ona nae lelei tona talaāga vēnā tana lagolago ki te kau talavou kae maihe te iloa e na tino o felela McCrath's i loto o te komiuniti.

5. Kae ko te tala moni lava, ko te komiuniti a Christchurch, na mātua, te mālō, na fomai ma iētahi tino popoto fakapitoa nae fakahēhē e te Matāgaluega. Ko tamaiti nae hē lelei na akoakoga na ki latou mauā, ma ko te tokalahiga o na felela nae ki latou faia na uiga kino fakamalohi, kini ma tuku tiaki iēnei fanau i lalo o te latou kikilaga. Kae atili ai, e hēai ni tino e talitonu ki nā tala a ki latou na hao mai i iēnei fakahauāga. Ko te kikilaga a te Katoliko ma te Matāgaluega ma ona takitaki ki na fakahauga faka feuhuakiga nae tutupu ikinei e venei, ko he 'agahala' kae hē ko he holi tulāfono, fai ai e ki latou ni vaega ke puipui ai na igoa onā felela mai na moliaga fakatetulāfono agai ki iēnei fakahauāga.

Ko te Aoga a Marylands

6. I te 1954 na valakaulia ai e te Epikopo o Christchurch te Matāgaluega ke tatala ake ana galuega ma ofo atu ai e ki latou te fenua tenei ko Marylands. Na talia e te Matāgaluega ma fakatū ai te aoga ko Marylands, he koga fakapitoa e nonofo ma āoga ai ia tamaiti tāne e hē katoatoa te malohi o te tino ma te mafaufau. Ko te fakatūga o tenei aoga, na kavekehe mai ai na tamaiti e hē katoatoa te malohi mai o latou kāiga, te komiuniti ma o latou tupulaga, kua atagia ma kitea ai ikinei te tuku fakatahi o ki latou e tutuha o latou gatula ma o latou tauale ma na faiga e tatau ke fakalelei ai, e tuha ma na faiga fakavae mo tagata lauāitele a te atunuku i na vaitaimi iēna.

7. Ko te Eugenics ko he hetu o ni talitonuga ma ni faiga e fakamoemoe ke fakalelei atili te tulaga o te ola katoatoa o te tino o te tagata. Ko te Ableism ko te fakatinoga o na talitonuga e tākua i luga ma ko he vaega e veia e tuku mau lalo ai ki latou e fai tauale i loto o nofonofoga a tagata lautele. Ko te kikila fakapito ki ā teki latou e malolohi kae fakatauvā te kikila ki a te ki latou e faitauale.

8. Na uga mai na tino faigaluega e toka lima mai Auhetalia e te Matāgaluega ke galulue i te aoga tenei. Ko te tokalahiga ni tino e heki iei ni o latou pepa faiaoga e heki i ei foki ni o latou iloa fakapitoa mo te akoakoga o tamaiti e faitauale. Ko te toka lima tenei na mōlia mulimuli i a latou fakahauāga na fai i te latou tauhaga muamua na tatala ai te aoga. E aofia ai ni o latou tukuakiga fakahauā nae fai ki tamaiti i aho uma.

9. Ko te Fomai Mafaufau kiā Dr Michelle Mulvihill, nae galue mo te Matāgaluega i Auhetalia,

na taku mai e ia i te taimi o na fakamahinoga o te aoga ko Marylands e te Royal Commission: “Na faka aogā e te Lotu Katoliko i Niuhila ni tino e heki aoga pe koleni fakalelei, ni tino e hē iloa i na nofonofoga faka te lotu, ke akoako e ki latou na tamaiti e manakomia te fehoahoani i loto o Marylands. Ko iēnei tamaloa na faka aogā hēhē e ki latou te latou pule kae maihe te pule i na akoakoga fakalotu, ke faka kino na olaga tutupu ake o iēnei tamaiti ma tiaki ai. ”

10. Ko St Joseph’s Orphanage he fale e tauhi ai na tamaiti kua feoti o latou mātua, nae hē mamao ma te aoga a Marylands, ma nae taukikila e he tahi lālā e o te Katoliko ko te Sisters of Nazareth. Ko te Royal Commission, e ui e heki faia ni ana hukehukega ki te tupulaga talavou agai ki na fakahauāga i na taimi nae nonoho ai i lalo o te pule a te Sisters of Nazareth, kae na mauā na fakamāoniaga mai na tamaiti kua feoti o latou mātua na hao mai iēnei faiga faka hē alofa, ko ki latou foki nae fakahāuagia e na felela o te Matāgaluga.

11. Ko te Mālō, fakatahi ai ma na minihita o te mālō fakaaauau, nae hapoti e ki latou te fakavaega ma na fakatupega mo te agai ki mua o te aoga mo he 30 tauhaga, nae hē lelei te kikilaga o te aoga, vērā ia tamaiti ma te kau talavou nae āoga ai. E heki talitonu ia leoleo ma na tino faigaluega i te taku atuga ki ei e tamaiti na fakahāuga na pa ki latou ki ei.

12. Ko te aoga a Marylands na fakanonofo ai ia tamaiti tāne mai na kogāfenua o Aotearoa Niu Hila fakatahi ai ma tamaiti i lalo o te kikilaga a te Mālō vērā ma ki latou e faigatā na uiga ma faigatā ke akoako i te aoga.

13. E heki fakamaumauā e te Matāgaluega pe faitauale iēnei tamaiti tāne, pe ko fea na nuku e omamai ai, e heki hukehuke lelei foki pe ko ni manakoga vehea to ki latou. Na mātuai pākū lava te tulaga na pa ki ei te aoga i a na galuega kautu ko te akoakoga o tamaiti tāne na tuku ake ki te latou taukikilaga. Ko na tamaiti nae lahi faka faigaluega i te fale e fai ai na tīgāmea, umu kuka pe faka faigaluega foki i fafo o te fenua kae he faia ni a latou lehona i loto o na potu aoga. Ko te latou nonofo akoakoga na mātuai he lelei lava.

14. Mai te toka 537 o tamaiti tāne nae āoga i te aoga i Marylands, ko te tahi vae lima o tamaiti na ki latou lipotia na hauāga i loto o na nofoaga akoga e nonofo ai (e 118 ia lipoti). Ko ki latou na hao mai i iēnei fakahauāga na taku mai e ki latou na uiga hē lelei o na felela nae fai ake, e veia ko te toho fakamalohi, fai amio kino ma te fakaoko lima mātāgā ki tamaiti tāne i lalo o ā latou kikilaga. Nae fakamalohia e ki latou na tamaiti tāne ke fai ake ni uiga he lelei ki a teki latou. Ko iēnei faiga he lelei kua ve ni mea tauānoa, ko iētahi tamaiti kua fai e ki latou ki iētahi tamaiti. E iei na taimi e toka lua pe hili atu ia felela e fai na uiga hāuā

fakafeuhuakiga ki he tamaiti i te taimi lava tenā pe fakatonu ni tamaiti tāne ke fai ni uiga he lelei matagā ki ie tahi tamaiti i mua o ki latou.

Ko iētahi taimi ko na mea iēnei e fai i loto o na potu kae loka na faitotoka. Ko na tahi taimi kua fai mai lava i mua o tamaiti kua veia ni fakahalaga. Ko na tamaiti nae fakamataku ma kini kae ke uhitaki ki na fakatonuga e fakatonu ake ai ki latou e na felela.

15. E hē gata ina fakahauāga fakatetino, ko na felela nae fakahēhē e ki latou na talitonuga fakatelotu ke mumuni ai na moliaga a tamaiti, ko tamaiti foki nae matataku i na tala ko ki latou e fakahala e te Atua. Ko iētahi patele nae fakauiga veia e ki latou ko na uiga fakafeuhuakiga fakamalohi ko ni fakamamāga e a te agaaga paia, ma fakaaoga e ki latou te gagana lotu ke takuamiotonu ai o latou uiga he lelei nae fai. Ko hē tahi na hao mai i loto o iēnei hauāga na fakamatala e ia ko ia na fai fakamalohi i luga ohe laulau. Na molimau hoki he tahi na lea ake veia he felela "Kafai koe e tama lelei, ko koe e hao ki te lagi"

16. Ko te taunukumaiga onā felela mai Auhetalia (manatua ko Felela McGrath ko he Niu Hila) nae hēai ho latou iloa lahi ki te fenua ko Aotearoa ma tana aganuku vēnā ma he latou iloa ki na tū pe ko te ao Māori, vēnā ma na manakoga fakateaganuku o iē tahi kulupu. Ko te Lotu Katoliko ma te Epikopo o Christchurch e heki faia o latou tiute ko te fakailoa ki na tino o te Matāgaluega te tāua ote nonofo malamalama kite Tiriti o Waitangi e fakatatau ki ā latou tauhiga ka fai agai ki te tupulaga talavou Maori. Ko na felela nae fakailoga lanu ma nae hē amanakia lahi e ki latou na tamaiti akoga Maori, nae faifai ma fai na kupu kiei veia "tama meauli" (niggers). Nae taku fakakino e ki latou te aganuku a Maori, ko iē tahi taimi e fiafia fakamatataku na tamaiti Maori i nā kanohi o na tino kua feoti.

17. E ui lava ki te lahi o fakahauāga ma te fai ona uiga kino, ko te olaga tutupu ake i loto o Marylands nae matakutia ma nae lahi te hē mautinoa. E iei he talitonuga veia o iē tahi o tamaiti nae ki latou kitea iēnei fakahauāga atonu ko ni mafuaaga ia na feoti ai iē tahi tamaiti. Ko iēnei feuhuakiga ma uiga matagā ko na ata kino i na nuhipepa nae mauā gofie i loto ona nofoaga e nonofo ai. Ko tamaiti nae faitatala veia ko ki latou kua fia fakauma o latou ola. E hēai ni auāla e ki latou mafaia ke olo kehe ai. Ko na koga e nonofo ai e mamao, ma nae he talitonu na tino kia a latou tala. Te lahi o te agaleaga o na faiga.

Hebron Trust

18. Ko te olo kehega ote Matāgaluega ite nofoaga tenei ko Marylands ite 1984, na valakaulia ai e te Apikopo o Christchurch na felela ke fakatū he lālā ote tupulaga talavou ke hapoti ia tamaiti kua āfaina i ni tulaga he lelei, ko te tokalahiga ni tamaiti Maori.

19. Na aloakia e te malo te Hebron Trust ite tauhaga 1990 ke fai ma nofoaga ke nonofo lelei ma haogalemu ai ia tamaiti, ma na fakamaonia ai hoki ko he nofoaga kua lehitala mo ana tautuaga kite malo.

20. Ko te Matāgaluega e hauni e ki latou ni fale ke nonofo ai te tupulaga talavou mo he taimi pukupuku kui atu ite Hebron Trust. Ko felela Bernard McGrath ko ia te takitaki o te Matāgaluega na lahi tona fai uiga he lelei, ko ia tautahi te nae pule ite kikilaga o te nofoaga tenei. Na fakaaoga e ia tona tulaga pule i loto o Marylands ke fakamalohi ma hauā ai ki tamaiti nae nonofo ai. I loto ikinei i Hebron Trust, nae fakaaauau ai pea ona uiga he alofa ki tamaiti.

21. Ko felela McGrath na lahi hona hokotaga ki loto o te komuniti a Christchurch, e heki faia ni ona hiakiga pe ni fehili pe ko ai ia, na ia tāketia te kau talavou kae maihe te tupulaga talavou Maori. E ofo te mafaufau, auā e iei na takitaki o te Matāgaluega nae ki latou iloa na uiga he lelei o te tino ma a na faiga kino nae fai i loto o Marylands, ka nae he hukehukea. Ma kua fai ai foki ma auāla e fakalalahi ai na uiga tau fakamataku o felela McGrath.

22. Ko te fua katoa ona uiga kino o Felela McGrath's atonu ehē iloa katoatoa. E kimatou iloa e toka 28 ia tino tautokatahi, i lalo ifo o te 18 tauhaga, na lipotia mai e ki latou kite Matāgaluega ko ki latou nae fakamalohi e Felela McGrath kae nonofo i lalo o te taukikilaga a te Hebron Trust vērā ma he faitioga mai he tino galue o te kau faigaluega. Ko te tokalahiga o te kau talavou ni tamaiti e hēai ni fale e nonofo mautu ki ei, na tuku ki ei e na fakatonu o nā lālā o kaukaunaga a te malo e veia ko te Fakamahinoga tau hoolitulāfono a tupulaga talavou. Ko na fakahauāga matuiā a McGrath ki tupulaga i lalo o te kikilaga a te Hebron Trust nae matakutia, ehē gata ite mamafa kae maihe te āfainaga o ō latou olaga fakaaauau ki mua. Na āfainaga o nā fakahauāga

23. Ko te tūkino (fakahauāga, āfainaga ma te tuku tiaki) na lahi he āfainaga ki tamaiti tāne i te Aoga ko Marylands, vērā te Hebron Trust ma te fale ko St Joseph nae nonofo ai ia tamaiti kua feoti o latou matua. Ko tamaiti kua mauā i nā uiga fakahauā ma kua fai foki e ki latou na amio he lelei. I he kikilaga ki te agai ki mua, e iei te vaega na āfaina ona ko na fakahauāga. E tuha pe ko te tolu kuata o ki latou na hao mai na talanoa ki matou, nae fakaaogā e ki latou na fuālakau fakahā ke fakagalogalo ai o latou hauāga, vērā ia loto o na vahega akoga ma iku ai lava kua holi tulāfono ma o atu ai ki loto o na kēni. Na tākua e ki latou te fitā o latou mafaufau, na hē malohiga faka te tino kae vērā ma te hē hafia o ō latou lagona faka feuhuakiga.

24. Ko te tūkino kua mafua mai ai te hē talitonugia ma āfaina ai te ola fakatuatua vērā te mafai ke fai ni hokotaga mafana ma uō, tamaiti ma na hokotaga faka uo. Ko te hē lava o na akoakoaga i loto o te aoga a Marylands nae faigatā ai ke mauā ni galuega, ko te tokalahiga o ki latou na mauā ni galuega e hē lelei na totogi ma ko ni galuega fakatauva.

25. Nae tokalahi na taku mai e ki latou ko ki latou na e mafaufau ke pule ki o latou ola. Ko te mea e fakapokepoke ai, e iei na tino na gagalo i na auāla venei.

Faitioga ma te tali atu

26. Na fakailoa ki na takitaki o te Matāgaluega na mōliaga agai ki na felela, mai te fakaikuga o na tauhaga o te 1970 ki te kamataga o na tauhaga o te 2000.

27. E tokalahi ia tamaiti na lipotia e ki latou na fakahauāga, fakatahi ai ma na felela o te Matāgaluega, takitaki o te Matāgaluega, leoleo ma ki latou e galulue i kaukaunaga mo tagata lauāitele. Ko te lahiga o taimi, e hē talitonu ni tino ki na tamaiti, ma taku fakatauvā na lagona na pa ki latou ki ei. Ona ko na tulaga ko te hē malolohi o latou tino e he talitonugia ai a latou fakamatalaga. I he kikilaga ki na mea na tutupu, na kitea i kinei te pakū o te Matāgaluega i ona tiute.

28. Na fakahēai na moliaga na fai e he tino e heki tākua tona igoa agai ki na felela ko Moloney ma McGrath i te Matāgaluega i Sydney. Kae meakē ko te fakaikuga o te tauhaga tēnā na fai ai he 'fōfō faka fafanua' e te Matāgaluega. Na fakateka ia Moloney ki te Matāgaluega i te Vatican. Ko McGrath na fakafoki ki Kendall Grange he lālā e o te Matāgaluega i Auhetalia mo tamaiti e faitauale. Ko ki nā na fakaauau ai a na amioga fakahauā ke pa ki te taimi na toe uga mai ai ki Christchurch ke fakatū ma pule e ia te Hebron Trust.

29. Mai te 37 o felela mai te Matāgaluega na e galulue i te komiuniti o Christchurch i te vaitaimi na e pule ai ki latou i Marylands, e 21 ki latou na fai agai ki ei na mōliaga e uiga ki ni fakahauāga nae fai e ki latou. E toka hefulu iva ia felela e mōlia i ni amio faka feuhuakiga agai ki tamaiti.

30. Mai te 28 tauhaga nae tautua ai te aoga tenei ko Marylands, e mahani toka fitu ni felela e tōfia ke galulue i loto o te komiuniti a Christchurch, e toka lima e ono mahalogia e fai e ki latou ni uiga fakahauā, e toka fa mai te toka lima e mōlia i na hauāga faka feuhuakiga. Ko te mea e māhani ai, ko na tino e fai e ki latou iēnei fakahauāga e nonofo mataloa i Marylands na i lō ki latou e heki iei ni mōliaga e fai agai ki ei.

31. E lua ia hukehukega a leoleo na fai, e hefulu tauhaga te vā o te hukehukega muamua ki

te hukehukega tona lua, na e tūlave ona ko te hē lagolagoa e na felela ma te Matāgaluega. Ko te Matāgaluega a Auhetalia na lahi he latou tupe na fakafano ki te totogiga o na pili o na loia i te fia tauhaga ki te taumafaiga lava ke na he kaumai na felela ki na fale fakamahino i Niu Hila. E iku akē, ko na felela na kaumai ki na fale fakamahino i Aotearoa Niu Hila.

32. I te tauhaga 1993, ko Felela McGrath na fakahala i te fale fakamahino i Christchurch mo he tolu tauhaga, ma fale puipui i o na mōliaga e 10 ki a na mea fakahēalofa nae fai ki na tamaiti ma te tupulaga talavou i te vā o te valu ma te 16 tauhaga. Kae ko te tauhaga 2006 na toe fakafoki mai ai na felela ki a Garchow ma Moloney ki Aotearoa Niu Hila ke fakataunuku na fakahalaga i lalo o te tulāfono fakatahi ai ma na felela kia McGrath ma IU.

33. Ko Felela Moloney, na e puleaoga i te aoga a Marylands i te 1970s na toe liliu mai ki te komiuniti a Christchurch i te 1980s, ma na fakahala i Christchurch i te tauhaga 2008 i ni mōliaga e fitu, 4 e aofia ai ni tino e toka lima na fai a latou tagi, 5 ma na fakahala i he lua tauhaga ma na mahina e iva e fale puipui ai. 6 Na tatala mai ki tua i na auāla o te palola i a Hetema 2009 ma toe taliu atu ai ki Auhetalia. Na tākua atu e te Matāgaluega ki na vaega fakahalalau: “Ko te Felela kia Moloney ko i kavea ma tino o te Matāgaluega ma e fakanofu i loto o te Matāgaluega a Auhetalia.” 7 Na oti i te tauhaga 2019 i Sydney.

34. E heki faia ni fakamahinoga mo na felela kia Garchow ma IU. I te mahina o Iulai 2008 ona ko te hē malolohi ma te tauale o ki latou na fai na tagi vērā ia Felela Garchow, na fai ai ke taofi tumau na fekuikuiakiga iēnei.⁸ Ko ia na oti i te mahina o Mati 2011. Ko na auāla iēnei i te kikila a leoleo ni taumafaiga eā felela IU ke fakakino ki latou nae fai na tagi. Na manumālō te tuhi apalai a Felela IU ke fai ni hukehukega faka te mafaufau mo ki latou na fai a latou tagi. Ko te tuai ma te toho ki tua o te fakamahinoga fakatahi ai ma te mao tua o na mōliaga, kawai e kikila fakatetulāfono ki ei ko ki nei na mafai ai ia Felela IU ke manumālō i tana fakatagi ke fakahēai uma na mōliaga kua mōlia ai ia. Ko iēnei moliaga na faka hēai lava i te aho ka kamata ai na fakamahinoga.

35. Ko Felela McGrath na fakahala i Aotearoa Niu Hila i ni mōliaga e 22 i a na “faiga faka hē alofa na e fai ki tamaiti tāne i lalo o te 16 tauāga te mātutua” i o na taimi i Marylands. 9 Ko na fakahauāga tau feuhuakiga e aofia ai te tagotago, lotelote, tago lava ia ki a te ia pe faka aogā tona gutu ke fai ai a na amioga, e heki fakahalā i te moliaga fōhi fakamalohi ma faka aogā te ala o te fekau mamao ke fakataunuku ai ni ana amioga hē lelei. 10 Ko ia na fakahala mo he lima tauhaga na fale puipui ai. 11 Na aloakia e te fakamahino te tulaga fakanoanoa na tuku atu ai he “lipoti a ki latou na afāina”, na kitea ikinei te latou ita, popole,

fai miti fakamatakutaku, maualalo o te loto fia taumafai ke ola fiafia, lagona popole o na ko nā mea na tutupu fakatahi ai ma na fitā o te olaga.¹² Ko te Felela kia McGrath na tatata mai ki tua i te tauhaga 2008.¹³

36. Ko te Felela kia McGrath na fakahala i Auhetalia i te tauhaga 2018, e 33 tauhaga e falepuipui ai e auāla mai i ni moliaga e 64 agai ki ni tamaiti tāne nae i te Kendall Grange i te tauhaga 2019 mo ni tauhaga e ova atu i te fitu tauhaga, na toe fakahala foki ma fakaopoopo na tauhaga e 29 ki ni hoolitulāfono agai ki ni iētahi tamaiti tāne e toka 15 mai te koga lava tenei. Ko iētahi o mōliaga iēnei ni moliaga tau feuhuakiga valevale..

37. Ko Felela McGrath na fakahala i ni fakamahinoga e lima, e lua na fai i Aotearoa Niu Hila ma te tolu na fai i Auhetalia, e ova atu i te 100 o hoolitulāfono na fai i ni tauhaga e ova atu i te tolu hefulu. E foliga mai e ono nofo tumau ia i loto o he fale puipui i luga o Auhetalia ke uma tona ola.

38. Ko na hukehukega a leoleo ma na fekuikuiakiga a na fale fakamahino nae fakaalofa ai ki latou nae fai a latou tagi. Ko iētahi molimau e heki fakaaogāgia ona ko ki latou na fakahāua na e kitea e hē fakamoemoegia pe talitonugia a latou molimau ona ko ō latou tauale. E heki iei ni fakamaumauga a leoleo agai ki na tauale o ki latou na hao mai iēnei fakahauāga, e heki kaumaia foki ni fomai fakapitoa ke fehoahoani ki te fakafehokotakiga ma ki latou e iei o latou tauale. Na pakū foki ia leoleo i te latou tiute ki te vā o te hokotaga lelei a tagata Māoli ma tagata Pahefika fakatatau ki a latou tu ma a latou aganuku.

39. Na takutino mai e te Matāgaluega a Leoleo a Niu Hila e ono faigatā ona mauā e na tino faitauale he fakamahinoga e tonu ma lelei ona ko na fakamahinoga e fakalagolago ki te lelei o na fakamatalaga, ko te nafatia oi tali ki na fehili e tuku mai e te tahi itū, ma te nofo māina ko na matakupu faigata e mafai ke vave lele ona fakagaoioi.¹⁴ E heki lelei te tautuaga a te hihitemi mo ki latou na āfaina i na faiga fakahāua i te itu tau fakafeuhuakiga, pe katoatoa te malohi pe hēai.

40. Na fakailoa mai e ki latou na hao mai iēnei fakahauāga fakatahi ai ma o latou kāiga, e heki amanakia e te tulāfono ki latou ma o latou tauale pe tuku atu ki a te ki latou he avanoa ke iei ai he tino e fehoahoani ake kia te ki latou i te taimi nae fai ai a latou molimau. Na fakailoa mai foki e ki latou e heki tuku akea he avanoa e te tulāfono ona ko ō latou tino hē malolohi i te taimi nae tuku fehili ake ai na loia, ma nae vave fakahēai e ki latou a latou molimau o na nae hēai he hapoti lelei mo ki latou.

41. E ui o na faka tulāfonogia na uiga hoolitulāfono i loto o na galuega a Leoleo a Niu Hila. E

heki iei he avanoa na tuku ke kikila pe na hoolitulāfono te Matāgaluega ma ona takitaki hinia.

42. Ko te iei o te Matāgaluega i loto o Aotearoa Niu Hila, na fefaiaki e te Epikopo o Christchurch ki te tulaga e tatau ona i ei ai, kae na heki mafai e ki latou oi hiaki lelei na gaoioiga a te Matāgaluega iēia nae fai i loto o Marylands ma Hebron. Ko te tahi mea, e heki iei he mea ma te Apikopo ko Cunneen na fai ki te Fakalāpotopotoga i ā latou amioga nae fai, i te taimi na fakailoa atu ai te lipoti e tākua ai na fakahauāga ki tagata lauāitele i te tauhaga 2022. Ka na fakaali tona hē fiafia ki te kau fakahalalau tala ma taumafai ke puipui te tulaga o te lotu.

Ono hōlia ia aiā tatau a tagata

43. Ko na molimau na fakailoa mai ko te Kalauna (Crown) hove kua holi e ia te aiā tatau a ki latou nae i lalo o te taukikilaga a te aoga a Marylands ma te Hebron Trust . E iei foki ni fehili e ono tutupu mai ki ni tulaga e noanoatia ai te Matāgaluega a St John of God ma ni hui o te Matāgaluega ona ko na fakahauāga na fai ki na tino nae mauā na fehoahoaniga mai te Hebron Trust. Ko na noanoataga iēnei e ono tulaki mai i lalo o te Pili Tulāfono o Aiā Tatau a tagata Niu Hila mo na amioga na fai ka kua maea te fakamālohia o te Tulāfono Aiā Tatau i te aho 25 o Hetema 1990. 15

44. E hē taumate e lahi na fakafitāuli e fakafeagai ma hō he tino e fai hana tagi ma e hē ko he galuega e a te Hukehukega tenei ke fakailoa ma taku atu te tulaga e ono noatia ai, ma e hē mafai ke fai e kimatou i lalo o te Tulāfono o Hukehukega 2013. Ko te matākupu tenei e gafa ma na fale fakamahino ma iētahi fakalāpotopotoga e talafeagai mo iēnei tulaga. Kae ko a matou hukehukega e tulaki mai ai ni fehili e uiga ki na noanoataga, fakatahi ai ma na fakahauāga¹⁶ ma iētahi vaega na holi ai na aiā tatau a tagata. E ono tuku atu ni a matou fautuaga i te matou Lipoti Fakaiku ke fai ma auāla ke mafai ai ke fakamautu na moliaga agai ki te Mālō, te Matāgaluega ma iētahi o ki latou e tatau ke molia.

45. E fakamālohi atu ki matou i te taimi nei ki te Kalauna (Crown) ma te Matāgaluega ke mauā e koutou te fakatuatua lelei ke iloilo ai na noanoatia kua mauā mai i na hukehukega iēnei. E fakamālohia atu foki e ki matou ke fakatino ni gaoioiga ke fakamautinoa ai ko ki latou na āfaina ma hao mai i na fakahauāga i loto o te aoga a Marylands ma te Hebron Trust, e mauā e ki latou ni auāla mautinoa ma te lelei ki loto o na fakamahinoga.

46. E tatau ke fai he tatou galuega ki te toe fakafougia o te mana ola o iēnei fanau, ma ke mafai ai ke toe mauā te ola mālōlō. E tatau ona iei ni huiga tauā e tatau ke fakatutupu i loto o na nofoaga vēnei ke taofi ai na uiga he alofa ma mautinoa ai ko na uiga iēnei e hē toe

tutupu. Ko iēnei huiga ka fehoahoani ki Aotearoa Niu Hila ke kavea ma fenua e fakatauā fehoahoani ke ola manuia ia kāiga, ke haogalēmu ma ke mauā e ki latou te faka aloalo.

TeTiriti o Waitangi

47. Ko te Mālō, te Lotu Katoliko ma te Matāgaluega e heki lelei te latou tauhiga na fai ke talafeagai ma na matākupu fakavae o te Tiriti o Waitangi.

48. Ko na tulāfono o na Feagaiga e malamalama i o na tiute tau kave ki te mafai ke tala ki tua atu o te paaga kua fai feagaiga ki ei e veia la ko te ono mulimuli ki tamariki Maori e tuha pe i lalo o te kikilaga a te Mālo pe ko ni fakalapopotoga faka-te-lotu. I te nonofo fakatuatua fakatahi ma te Lotu Katoliko, ko te hokotaga tenei ma tagata Maoli na kamata mai i na vaitaimi na haini ai te Tiriti o Waitangi.

Na mea na ki matou mauā

49. Na ki matou faia ni hakilikiliga e 42 i te matou hukehukega. E mauā mai ai na vaega na pakūkū ai te lotu Katoliko, te Matāgaluega ma te Mālō.

50. I he kotokotoga, ko te Mālō na ki latou lehitalagia ma fakatupegia te aoga a Marylands. Ko te aoga tenei e heki lelei na ākoakoga na mauā e tamaiti na e iei. E heki lelei foki te latou puipuiga ki na tamaiti na kave ki ei – nae fakahāuagia ma tuku tiaki, ma kavekehe a latou aiā tatau faka te tagata. Na lehitala e te Mālō te Hebron Trust ma faka aogā e na matāeke o te mālō ke kave ki ei te tupulaga talavou ulavavale. Na pakū te tulaga na pā ki ei te Mālō i ona tiute ko te kikilaga o tamaiti i loto o te aoga a Marylands ma Hebron Trust i lalo o te fakavae a te Tiriti o Waitangi kae maihe ki he tali atu a te Matāgaluega ki na faiga kino a ki latou nae fai ki tamaiti.

51. Ko te lotu Katoliko ma te Matāgaluega na fakatū e ki latou te aoga ko Marylands ma te Hebron Trust mo te manuia agai ki mua kae e heki ki lā puipua te tupulaga talavou i lalo o te la kikilaga, vēnā ki te akoga ke nonofo malamalamaga i na nofonofoga ma mna tu a Māoli. Na lahi te āfainaga na pa ki ei iēnei tamaiti ona ko na faiga hē alofa a nā felela, ko na felela foki nae taumafai ke kalo kehe mai na tulaga e lavelavea ai ma nae he lahi he latou hapoti mo ki latou nae fia mauā ni fehoahoani.

52. Ko te Matāgaluega e heki hakili e ki latou na tino na e āoga i te Hebron Trust vēnā ma ki latou na hao mai iēnei fakahāuga, ke tuku atu ki ei ni fehoahoaniga ke fakalelei ai na faiga kino na pa ki latou ki ei. E heki faia ni galuega ma te Lotu Katoliko, te Matāgaluega, pe ko na apikopo ma na ekalehia a te lotu Katoliko, ke hakili ki latou na hao mai iēnei fakahauāga i loto o Marylands ma te Hebron Trust. E heki faia foki ni hukehukega ma te Lotu Katoliko pe

ko te Matāgaluega pe aiheā na lahi veia ai na fakahauāga nae tutupu i loto o Marylands.

53. Ko te hukehukega tenei e fakamaumau ai te tulaga taigole na fakahala ai na tino tautoka tahi o te Matāgaluega i te fia helau o moliaga na taku mai e ki latou nae fai ki ei iēnei fakahauāga. Kae ko te tala tenei e hē he tala agai ki na 'apu kua kino'. Ko te hukehukega tenei e fakamatea ai ko te lotu Katoliko, te Matāgaluega ma te Mālō ei ō latou luga te kino na pa ki ei te tokalahiga o tamaiti tāne, ma na āfainaga ki o latou olaga ma o latou kāiga, he luma e o te Lotu Katoliko ma te Mālō vēnā ma ni fakalapopotoga ona na e iloa e ki latou na mea iēnei kae fakatagā valelea ma mumuni e ki latou.

54. Ko te Lotu Katoliko, te Matāgaluega ma te Mālō e heki mauā hana tali atu katoatoa ki te lahiga o te kino o na mea na tutupu i loto o te aoga a Marylands ma te Hebron Trust, ma tona pākū i te tali atu ki iēnei fakalavelave. Kafai e hē mafai ke takutino iēnei fakalavelave, ko tona uiga e hēai he talitonu ko iēnei mea e hē toe tutupu. Ko te mea na kitea iā matou hukehukega, kua fakamālohia ai te talitonu ko te puretumu torowhānui, ko te toe fakalelei katoa o na faiga e fautua atu ai ki matou i te matou lipoti o te mahina o Tehema 2021, e tatau ke fakaaogā uma ē na fakalāpotopotoga faufautua a te mālo ma na fakalāpotopotoga a na lotu.

55. Ko na mea na mauā mai i tenei hukehukega e atagia mai ai na fakafitāuli lalahi e fakaaauau pea ke pa mai ki te aho nei, ma ka fakailoa atu i te matou Lipoti Mulimuli. E tuku atu ai foki ni fautuaga mo ni huiga e tatau ke fai.

56. E tatau ia Aotearoa Niu Hila ona talia e ki latou te fakatagi mo he ikuga manuia i lalo o te tulāfono. E tatau ke lahi ni huiga e fai ki iēnei nofoaga ke fakamautinoa ai e hē toe tutupu iēnei uiga fakahēalofa ki na fanau ma te tupulaga talavou.